

Onze „geestelijke liederen” kunnen dus alleen liederen zijn „naar-het-Woord”; kunnen dus alleen maar dat Woord van harte beamen, teruggeven, weergeven. Geen sprake van, dat er een tegenstelling toelaatbaar is tussen „psalmen en lofzangen” enerzijds, en „geestelijke liederen” anderzijds, in die zin dat de eerste Schriftuurlijk en de andere „ons menselijk antwoord” zouden zijn. Het is volkomen naar de Schrift, wanneer ds Smelik de „geestelijke liederen” omschrijft als „door de Geest beheerste liederen”. Wel verre daarvan, dat we in onze „geestelijke liederen” deze of gene eigenwillige on-geestelijke ketterij zouden mogen koesteren, wordt er in Col. 3 zelfs op gewezen, dat ook de geestelijke liederen moeten dienen, opdat de gelovigen elkander „in alle wijsheid zouden leren en terecht helpen”. Daarin worden de geestelijke liederen dus op één lijn gesteld met het Woord Gods, dat „nuttig is ter lering en wederlegging” van de rechtvaardigen. In plaats van elkaar met dusgenaamde geestelijke liederen van de weg des heils, af te leiden (zoals onder ons maar al te zeer gebruikelijk is), dienen ze dus, als ze goed zijn, om elkander „terrecht te helpen”.

o o o

De geschiedenis en de woordafleiding bevestigen dit trouwens. De vertaling zou het beste kunnen luiden: pneumatische liederen, d.i. door de Pneuma, door de adem des Geestes, ingeblazen liederen. En de geschiedenis van hun ontstaan moet deze zijn: dat de liederen in de jonge Christenkerken spontaan ontstonden tijdens de samenkomsten, en op één lijn gesteld kunnen worden met de andere charismata (Geestes-werkingen) als: de gave der genezing, gave der profetie, der vreemde talen, der onderscheiding van geesten, en andere. We kunnen ons dus voorstellen, dat in zulk een samenkomst de een profeteerde, de ander verklaringen gaf, de derde een *nieuw lied improviseerde*; en al deze uitingen van (wel zeer letterlijk:) geestelijk leven stonden onder de Schriftuurlijke norm: „Wanneer gij tezamen komt, een iegelijk van u, heeft hij een *psalm*, heeft hij een leer, heeft hij een vreemde taal, heeft hij een openbaring, heeft hij een uitlegging, laat alle dingen geschieden tot stichting”, 1 Cor. 14 : 26.

Calvijn zegt ervan: „Paulus prijst de geestelijke liederen aan, opdat de vromen elkander daardoor stichten. Dat dit echter niet algemeen gebruikelijk is geweest, getuigt Augustinus (Confess. IX, 7), die verhaalt dat de kerk van Milaan eerst onder Ambrosius begonnen is te zingen... en dat daarna de andere Westerse kerken zijn gevolgd. Want een weinig tevoren had hij gezegd, dat deze gewoonte uit de Oosterse kerken voortgekomen was...” (waarbij Calvijn dan Hilarius noemt). Inst. III, XX, 32. Het is duidelijk, dat Calvijn hier over de totale kerkelijke samenhang spreekt, welke tot Ambrosius gezwegen heeft, sedert de kerk in de verdrukking gebracht was. In die totale kerkelijke samenhang begrijpt Calvijn de „psalmen en lofzangen” zowel als de „geestelijke liederen”. Maar daarmee stelt hij ze dan ook op één lijn met elkander. En dat is, zoals we zagen, volkomen juist.

o o o

Tot slot de kanttekenaars. Die schreven in aant. 26 op Ef. 5 : 19 het volgende.

„Deze drie soorten van geestelike gesangen dienen tot eenen eynde, namelick, om den geest te vermaken; ende worden van sommigen alsoo onderscheyden, dat *Psalmen* allerley geestelike gesangen zijn, die niet alleen met de stemme, maer oock met snarenspeel geoeffent worden; *lofsangen*, danckseggingen tot Godt, ofte lofdichten van Godts genade tegen ons; ende *geestelike liedekens*, sulcke dichten in welke allerley geestelike leeringen worden begrepen. Siet oock Coloss. 3. 16. ende schijnen dese verscheydene namen uyt de verscheydene opschriften der Psalmen Davids genomen te zijn.”

Indien deze laatste gedachte van de Statenvertalers juist is, dat 't hier gaat om drie categorieën van psalmen, dan is wel duidelijk elke tegenstelling tussen de psalmen en de geestelijke liederen opgeheven. In elk geval moge het thans duidelijk zijn dat ook ons „geestelijk lied” naar-de-Schrift behoort te zijn, op straffe van on-geestelijkheid. En als we de moeite nemen, alles, wat zich als „geestelijk lied” aandient, voortaan even critisch te besnuffelen, dan zullen we waarschijnlijk schrikken van de enorme vegetatie aan ongeestelijks, die ons geestelijk leven dreigt te overwoekeren en te verstikken.

EEN ORGEL IN DE SCHNITGER-TRANT IN DE GEREFORMEERDE KERK TE RUINERWOLD

door Mr A. BOUMAN.

Onder de beroemde orgelmakers der wereld neemt Arp Schnitger een ereplaats in. O.a. in het Noorden van ons land staan nog enkele orgels, door hem gebouwd, die — ofschoon sterk gewijzigd — getuigenis afleggen van zijn gedurfd en toch evenwichtige bouwtrant. En een veelvoud van orgels zijner leerlingen sieren Hervormde en andere kerken in Nederland en daarbuiten.

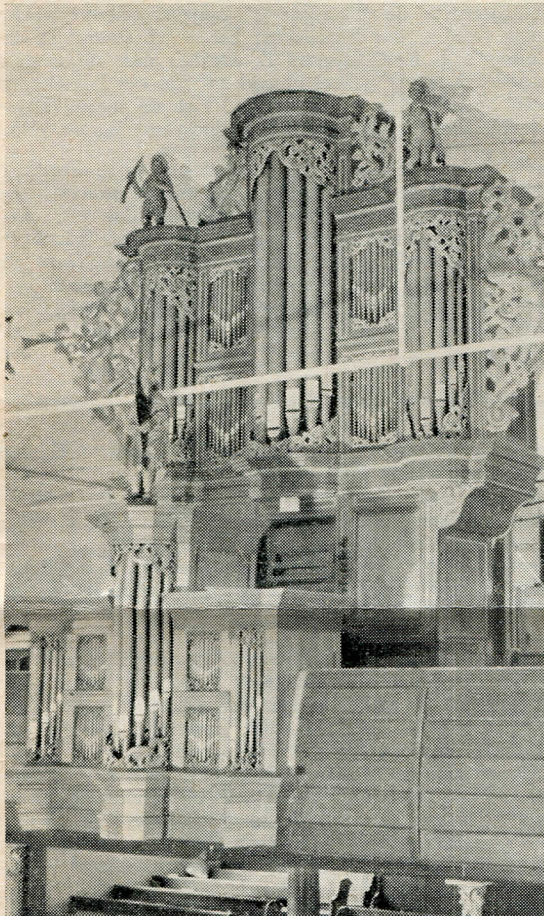
De werken van deze meester kenmerken zich o.m. door eenzelfde opbouw van front en kastwerk, meestal uitgevoerd door de schrijnwerker Allart Meyer te Groningen. Zeer verrast was ik dan ook, toen ik op een

„orgelreis” in de Gereformeerde Kerk te Ruinerwold (Berghuizen*) een orgel ontdekte, dat in kast, klaviatuur en pijpwerk volledig de trekken van 't oeuvre van Arp Schnitger vertoont (een dergelijk front bevindt zich in de Herv. Kerk te Boxum). Het orgel had de dispositie: Bourdon 16' (bas 1903, discant 1785), Viool 16' discant (1903), Praestant 8', Holpijp 8', Viool 8' (1903), Octaaf 4', Fluit 4', Quint 2 2/3', Octaaf 2', Fluit 2' bas, Quint 1 1/3' en Mixtuur

*) 6 km. ten Oosten van Meppel schilderachtig gelegen.

3-4 sterk. Een handklavier van C-c³ (het ivoor met koperen pennetjes bevestigd), en een antiek pedaaltje van C-c.

Op het middelste achterschot stond geschreven: „1743 den 25 Febr. is dit orgel gemaakt door den Hr. orgelmaaker MATTHIAS AMOOR wonagtig tot Groningen, geboren tot Dansig“. Deze Amoor was een knecht van Schnitger en werkte in het tweede kwartaal van de 18e eeuw aan verscheidene orgels in de provincie Groningen.

Bij nader bronnenonderzoek bleek, dat dit orgel toen geplaatst werd in de Hervormde Kerk te Raamsdonk, en in 1785 door Johannes Schot (Breda) is hersteld (een Bourdon 16' discant verving toen een Sesquialtera 2 sterk disc.) en in de 19e eeuw door H. Knipscheer (Amsterdam). In 1850 is het overgeplaatst naar de Hervormde Kerk te Aartswoud (N.H.) door T. Hofmeyer en Zoon (Amsterdam). Volgens de Boekzaal was het toen nog „een alleszins fraai en wel luidend orgel“. In 1884 is het aangekocht door een tweetal gemeenteleden uit Ruinerwold, en met de fraaie antieke balustrade en schragende zuilen overgeplaatst door Proper en van de Wetering (Kampen). In 1903 hebben J. Proper (Kampen) en H. van der Molen (Steenwijk) ingezet de Viool 16' discant, Viool 8' (van klein c af) en Bourdon 16' bas, in plaats van Trompet 8', Gedekte quint 2 2/3' bas en Fluit 2' discant. In 1930 heeft de organist H. Vonck nog een superoctaafkoppel in de discant en 5 combinatietreden aangebracht. Helaas is bij verbouwingen van de kerk (die uit

1875 dateert en thans een kleine duizend kerkgangers kan bevatten) de balustrade verdwenen en werd de kast blauw geverfd.

Al was de toestand van het orgel niet slecht te noemen, het was vervuild, in klank achteruitgegaan, in dispositie geschonden en veel te klein voor het grote kerkgebouw. Na advies van ondergetekende (de raad van een organist uit de omgeving, het orgel door een nieuw te vervangen, was gelukkig niet opgevolgd), werd de uitvoering van diens plan tot restauratie en uitbreiding begin 1951 opgedragen aan de firma K. Doornbos te Groningen, die o.a. had aangeboden voor het nieuwe rugpositief een eiken kast te bouwen in dezelfde trant als het hoofdorgel bezat. Helaas overleed de heer D., die bewezen had een eerste klas vakman te zijn bij restauraties van antieke orgels (o.a. te Groningen en Nieuwolda), spoedig na de opdracht. Men besloot echter aan zijn personeel (o.m. K. Mateboer) gelegenheid te geven het aangevangen werk verder uit te voeren. Toen de voortvarendheid dreigde te verslappen, is de leiding van de afwerking en de intonatie toevertrouwd aan P. F. J. Praat (Zaandam), die zich van deze opdracht voortreffelijk heeft gekweten, en in klank een werk tot stand heeft gebracht, dat zowel in de oude als in de nieuwe stemmen de Schnitger-karakteristiek geheel vertoont. Het oude orgel is in alle opzichten grondig hersteld, de eiken kast van verf ontdaan, het front opnieuw verguld, nieuwe klavieren en pedaal aangebracht (daar het oude hier niet meer bruikbaar bleek), ontbrekende pijpen van Quint 1 1/3' en Mixtuur geplaatst, een nieuwe Trompet 8' met houten stevelblok geleverd (die zich in klank niet van een 18de eeuwse onderscheidt, een prestatie van de firma Stinkens en de intoneur), een nieuwe ventilator, een vrij pedaal met Subbas 16' en een rugpositief met 6 stemmen (en ruimte voor tongwerk) bijgeplaatst. Alles met sleepladen en een normaal functionerende mechanische tractuur. Als bij andere oude orgels in het Noorden zijn de registertrekkers van het rugwerk in de kast daarvan aangebracht. De winddruk is weer op 65 mM gebracht. De toonhoogte is, als bij meer oude orgels, een halve toon hoger dan normaal gebleven.

Het tutti van het orgel ontwikkelt een grote kracht en schittering en vult het gebouw tot in de verste uithoeken, ofschoon de mensuren aan de enge kant zijn. De klank is mannelijk en van een persoonlijkheid, die imponeert en tegelijk ontroert. Om er een indruk van te geven, wordt ze bij onderstaande dispositie-ogave aangeduid.

Hoofdwerk (11 stemmen). *Bourdon* 16' weker en stiller dan de Holpijp; met een 8-voet niet dik, bas van hout en 1903, discant 1785. *Praestant* 8' vrij vol en verzadigd, overal iets strijkend, onmiddellijk aansprekend, C t/m d² in front. *Holpijp* 8' vol, maar overal zangerig, in de hoogte als een koekoeksklok. *Viola di gamba* 8' rustig en mild, fluwelige lichte streek, groot octaaf voortgezet in Holpijp, rest 1903. *Octaaf* 4' zelfde karakter als Praestant, maar intiemer. *Fluit* 4' als Holpijp, de bas iets zachter, de discant iets sterker, wijd en gedekt. *Quint* 2 2/3' als Octaaf 4', maar in de bas iets zwakker. *Octaaf* 2' gelijke sterkte als Octaaf 4' en Quint 2 2/3, doch iets helderder. *Quint* 1 1/3' als Quint 2 2/3', maar wat puntiger. *Mixtuur* 4-5 sterk de afzonderlijke koren als Octaaf 2', doch iets frisser, C = 1, 2/3, 1/2, 1/2; c = 1, 2/3, 2/3, 1/2; c¹ = 2 2/3, 2, 1 1/3, 1, 2/3, c² = 4, 2 2/3, 2, 1 1/3, 1, hoogste koor nieuw. *Trompet* 8' vrij vol en stevig, maar mild en ook in de bas zangerig strijkend.

Rugwerk (6 stemmen): *Baarpijp* 8' verzadigde, belijnde, niet stompe klank, duidelijke aanspraak, groot

octaaf gedekt, nieuw. *Quintadena 8'* rustig, quinttoon goed versmeltend met de duidelijke grondtoon, klein octaaf nieuw, groot octaaf voortgezet in Baarpijp 8', discant pijpwerk van de vroegere Fluit 2' bas, *Praestant 4'* verzadigde frontpraestant, in de bas iets donkerder dan de Octaaf 4', in de discant helderder, nieuw. *Nachthoorn 2'* zeer vol, gedurfde vrije klankontplooiing, doch niet brutaal, nieuw. *Sesquialtera 1-2 sterk* strakker en meer strijkend dan Praestant 4' C = 1; B = 1 1/3; bes = 2 2/3, 1 3/5 Nieuw, Scherp 4 sterk, de koren even sterk als Praestant 4', doch strakker en dunner, C = 2/3, 1/2, 1/3, 1/4; G = 1, 2/3, 1/2, 1/3; g = 1 1/3, 2/3, 1/2; g1 = 2, 1 1/3, 1, 2/3; g2 = 2 2/3, 2, 1 1/3, 1, nieuw. *Lege plaats* voor Dulciaan 8'.

Pedaal (1 stem): *Subbas 16'* vrij vol en zacht dreunend, nieuw, van hout.

Koppels: Manuaalkoppel, Pedaalkoppel, beide nieuw. Manualen van C—c³, pedaal van C—d¹.

De **mensuren** van het Barok-pijpwerk vertonen voor de praestant-registers (incl. vulstemmen) het toen gebruikelijke beeld van een wat sneller diameter-verval van bas naar discant, en voor de gedekte stemmen daarentegen een naar boven toe vrij wijd uitlopen van de diameters. De praestanten hebben over het algemeen vrij enge, overeenkomende mensuren, echter

met kleine verschillen tengevolge van het handwerk. De Fluit 4' is belangrijk wijder dan de Holpijp 8 en deze weer wijder dan de Bourdon 16'. De labium-breedten van het pijpwerk bewegen zich alle rond 1/4 van de omtrek. De opsneden en kernbehandeling zijn voor het overgrote deel origineel. Bij de mensurering van het nieuwe pijpwerk zocht ik nauwe aansluiting bij het reeds voorhandene, zodat hiermee een harmoniërend geheel tot stand kon komen.

Al is tijdelijk in verband met de restauratie van het kerkgebouw de Trompet 8' opgeborgen, verwacht mag worden dat binnenkort het orgel (waarvan de collega's J. Koelewijn en B. Dekker zich organisten mogen noemen) geheel gereed zal zijn om liefhebbers van oude orgels te ontvangen. Van de hierbij afgedrukte foto zijn exemplaren verkrijgbaar bij de kerk.

Wij verheugen er ons over, dat ook in onze Gereformeerde kerken een dergelijk gaaf voorbeeld aanwezig is van Noordduitse Barok-orgelbouw, dat een duidelijke indruk kan geven van het werk van Schnitger en zijn school, en ook in zijn eenheid van oud en nieuw bewijst, dat deze kunst niet verloren is gegaan. Het orgel van Ruinerwold is in de B-(middelste) klasse van orgelmonumenten in Nederland opgenomen.

Brief uit Canada

Hamilton, (Ont.) Canada
March 24, 1953.

Aan de Eindredacteur van O. en E.
N u n s p e e t.

Waarde collega Milo,

„Een verslag van een orgelconcert in „een krant”, die ik in de trein even inzag, bleek tot mijn grote verwondering te betreffen het enige concert dat Jeanne Demessieux in Canada gaf, niet in Montreal, Toronto, Ottawa of Hamilton of desnoods Vancouver (al zou dat haar wel wat meer tijd gekost hebben) maar uitgerekend in een kleine stad, niet ver van Hamilton: Brantford.

Voor de radio in Holland had ik haar wel gehoord, maar ik zag nooit kans om een concert te beluisteren. Nu, hier, had ik het gemakkelijk kunnen doen, als ze maar voldoende publiciteit gegeven hadden. Ik had er ook nog gemakkelijk bij gekund, naar het blijkt. „Hoe bestaat het” zouden ze in Mokum zeggen. Het knipsel zend ik u tegelijk met deze brief.”

„Toch missen we Holland, in cultureel opzicht voornamelijk. Zelden een goed orgelconcert b.v. voor de radio. „Orgels” in onze kerken die nog minder zijn dan een goed harmonium, al moet ik toegeven dat de fabrikanten actief zijn.

J. C. Hallman Manufacturing Co. in Kitchener b.v. (veelal Duitsers van oorsprong in deze omgeving) brengt 3 Hallman-orgels op de markt die, mits de opstelling van de luidspreker goed is en de accoustiek voldoende, een klank produceren welke de orgelklank benadert; speciaal de solo-tongwerken doen het goed. Het zijn harmoniums, waarvan de opgewekte trillingen capaciteive veranderingen teweegbrengen. De tongen vormen één zijde van de condensator.

De fabrikant weet uit ervaring hoeveel tongen (aan de baszijde b.v.) tot één condensator kunnen behoren.

welke registersoort de beste klank oplevert, welke hij tot nieuw timbre kan mengen, etc.

Het zijn dus „electrostatische” orgels zonder microfoon werkend. Het duurste heeft alle snufjes: vrije combinaties etc. Prijzen van \$ 1750-\$ 4000.

Een echt orgel kost hier rond \$ 1000.— per stem. Het is dus te begrijpen dat de electricische orgels zware concurrenten zijn.

Rest mij nog iets te schrijven over „organist en eredienst in Canada”, al moet ik direct toevoegen, dat ik nog pas 10 maanden hier ben en altijd in dezelfde plaats woonde (niet Hamilton, maar wel Zuid West Ontario en zelfs een vrij grote stad).

Mijn vrouw en ik zijn in dit opzicht ook zeer teleurgesteld. We missen Henk Smit, Wim Mennes en Johan Luiting en voelen ons net alsof we ergens in Hijken — misschien beter gefingeerde naam te noemen, anders is collega te Hijken op z'n tenen getrapt? — of een ander „boerendurp” in de kerk zitten.

'k Geloof, dat commentaar dan overbodig is. Dit betreft dan zowel organist en eredienst als kerkeraad en gemeente, althans als geheel.

'k Zie nog niet, hoe hierin verbetering komen moet. Een vruchtbaar terrein, dat eerst diep omgeploegd moet worden. Persoonlijk geloof ik dat in centra als Chatham, Sarnia, Windsor, Hamilton, etc. 'n goed musicus-organist-koorleider uit Holland wel een goed bestaan kan opbouwen. Maar laat hij zorgen zijn Engels te kennen en tevoren b.v. vast de Psalter-Hymnal door te nemen.

Canada zal er zeker wel bij varen.”

Met beste wensen voor U en de G.O.V.,

Arie Verdun,
(in Holland: Verduijn).

P.S. Gaarne plaatsen wij deze brief in ons blad, danken coll. Verduyn voor zijn interessante gegevens en goede wensen, en bidden hem wederkerig Gods beste zegen toe. — R e d.